

กระบวนการสื่อสารเพื่อการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการประเมินผลกระทบ ด้านสิ่งแวดล้อมของโครงการขนาดใหญ่ในกรุงเทพมหานคร

The Participatory Communication Process of Stakeholders in the Environmental Impact Assessment of a Mega Project in Bangkok Metropolitan

Received: May 20, 2021 / Received in revised form: July 10, 2021 / Accepted: July 27, 2021

วดี วิทยุทรัพย์ Wadee Pinyosap

ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ Yubol Benjarongkij

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ National Institute of Development Administration

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ใช้วิธีศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง และสัมภาษณ์เชิงลึก ประกอบกับการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) โดยใช้แบบสอบถาม มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์และเสนอแนะกระบวนการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการขนาดใหญ่ในกรุงเทพมหานคร 2) วิเคราะห์กระบวนการสื่อสารเพื่อการมีส่วนร่วมของเจ้าของโครงการขนาดใหญ่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา 3) วิเคราะห์การใช้สื่อใหม่ในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการขนาดใหญ่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพของกระบวนการสื่อสารในการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม มี 7 ข้อ ประกอบด้วย 1) เป็นการสื่อสารสองทาง 2) เริ่มต้นเร็ว มีเวลาเพียงพอ 3) ดำเนินการโดยผู้เชี่ยวชาญ 4) ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมาย 5) ใช้รูปแบบวิธีการเหมาะสม 6) ใช้สื่อและช่องทางการสื่อสารเหมาะสม 7) ดำเนินการด้วยความจริงใจ ซึ่งเจ้าของโครงการดำเนินการไม่ครบทุกข้อ พบการดำเนินงาน 2 ข้อ คือการสื่อสารสองทางและใช้รูปแบบและวิธีการสร้างการมีส่วนร่วมที่เหมาะสม ส่งผลให้ผลลัพธ์ของกระบวนการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับต่ำ โดยเป็นเพียงการให้ข้อมูลข่าวสารของโครงการแต่ไม่เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประการสุดท้ายเจ้าของโครงการไม่มีการใช้สื่อใหม่ซึ่งเป็นช่องทางที่ประชาชนส่วนใหญ่ใช้ในการเปิดรับข้อมูลข่าวสาร ทำให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียรับทราบข้อมูลโครงการในระดับน้อยมากที่สุด

คำสำคัญ: การประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม, กระบวนการมีส่วนร่วม, โครงการขนาดใหญ่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา, การสื่อสาร, การประชาสัมพันธ์

วดี วิทยุทรัพย์ (นักศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์และนวัตกรรม, คณะนิเทศศาสตร์และนวัตกรรมการจัดการ, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ 2563 email: wadeepinyosap@yahoo.com) ปัจจุบันเป็นผู้จัดการฝ่ายอาวุโสสนับสนุนสังคม บริษัทไอคอนสยาม จำกัด และยุบล เบ็ญจรงค์กิจ (Ph.D in Mass Communication, The Ohio State University, 1984) ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง ศาสตราจารย์กิตติคุณ คณะนิเทศศาสตร์และนวัตกรรมการจัดการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “กระบวนการสื่อสารเพื่อการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมของโครงการขนาดใหญ่ในกรุงเทพมหานคร” ของวดี วิทยุทรัพย์, หลักสูตรปริญญาตรี สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์และนวัตกรรม, คณะนิเทศศาสตร์และนวัตกรรมการจัดการ, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ โดยมี ศ. กิตติคุณ ดร.ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาหลัก

Abstract

The study was conducted by qualitative research through documentary analysis and in-depth interviews with stakeholders, supplemented by quantitative research through survey questionnaires. The research is aimed to 1) analyze and recommend an effective communication process in the EIA for a mega project in Bangkok, 2) analyze a communication process of the owner of the mega river project for establishing the stakeholders' participation in playing their roles in the environmental impact assessment (EIA) process, and 3) analyze the use of new media in the EIA process. From the quantitative research, it was found that factors found to affect the effectiveness of participatory communication in the EIA were: 1) a two-way communication, 2) early starting with sufficient time of operations, 3) operations by experts, 4) the coverage of target groups, 5) proper patterns and methods of participation, 6) the use of proper communication media and channels, and 7) operations with sincerity. For the qualitative research, it was found that the owner of the mega river project operated by only two factors: two-way communication and the use of proper patterns and methods for creating a participatory process. Accordingly, the outcome of a participatory process was perceived at a low level. Namely, the stakeholders participated in the project in the stage of receiving information only without an opinion exchange process nor a collaborative determination of related measures. Besides, the project owner did not use new media, as widely used by general people, to create understanding; thus, the stakeholders could not receive information sufficiently.

Keywords: Environmental Impact Assessment (EIA), A Participatory Process, The Mega River Project, Communication, Public Relation

บทนำ

ปัจจุบันโลกเริ่มเข้าสู่ยุคระบบเศรษฐกิจและสังคมดิจิทัล ที่เทคโนโลยีดิจิทัลจะไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือสนับสนุนการทำงานเฉกเช่นที่ผ่านมาอีกต่อไป หากแต่จะหลอมรวมเข้ากับชีวิตคนอย่างแท้จริง และจะเปลี่ยนโครงสร้างรูปแบบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ กระบวนการผลิต การค้า การบริการ ตลอดจนกระบวนการทางสังคมอื่นๆ รวมถึงการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลไปอย่างสิ้นเชิง (กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, 2559) เมื่อพิจารณาในประเด็นของการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact Assessment หรือ EIA) ที่ได้ประกาศใช้ในประเทศไทยมาเป็นเวลากว่า 40 ปีแล้ว ก็แสดงให้เห็นว่ามีการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการแสดงความคิดเห็นเช่นเดียวกัน เปรียบเทียบจากกรณีศึกษาเขื่อนปากมูล ปี 2545 และเขื่อนแม่วงก์ปี 2558 พบว่า เขื่อนปากมูลมีการเคลื่อนไหวคัดค้านด้วยรูปแบบการรวมตัวเป็นมือปมสมัชชาคนจน การอดอาหาร การปิดสันเขื่อน การบุกกรุกทำเนียบรัฐบาลเพื่อสร้างความสนใจให้แก่สื่อมวลชนและสังคม (พวงพนา คุณวัฒน์, 2545) ต่อจากนั้นเป็นเวลาอีก 13 ปี ผลการศึกษารณีการคัดค้านเขื่อนแม่วงก์พบว่าประชาชนได้แสดงออกความคิดเห็นด้วยการเคลื่อนไหวผ่านสื่อสังคม เฟซบุ๊กจนประสบความสำเร็จ (ลดาพรณ สิงคบุตร, 2558) จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการแสดงความคิดเห็นของประชาชนได้เป็นอย่างดี จวบจนกระทั่งในสมัยปัจจุบันที่ได้เกิดโครงการขนาดใหญ่ระดับประเทศโครงการหนึ่งซึ่งมีแผนการก่อสร้างบริเวณริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาในปี พ.ศ. 2559 – 2563 อันเป็นโครงการที่ริเริ่มโดยรัฐบาล มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาภูมิทัศน์ จัดทางเดินและทางจักรยานริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยารวมระยะทางทั้งหมด 57 กิโลเมตร ใช้งบประมาณในการดำเนินโครงการทั้งหมด 30,000 ล้านบาท โดยการดำเนินงานดังกล่าวทางเจ้าของโครงการได้ว่าจ้างกลุ่ม

สถาบันการศึกษา 2 แห่งเป็นที่ปรึกษา ทำหน้าที่จัดทำ รายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อมในช่วงมีนาคม-กันยายน 2559 ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก 22 คน ประชุมกลุ่มย่อย 225 ครั้ง ครอบคลุมชุมชนที่ตั้งอยู่ในรัศมี 500 เมตรจาก แนวก่อสร้างจำนวน 26 ชุมชนจากทั้งหมด 35 ชุมชน มีการ จัดประชุมรับฟังความคิดเห็น ทั้งหมด 3 ครั้ง ระหว่างที่มี การดำเนินกระบวนการมีส่วนร่วมในการประเมินผลกระทบ สิ่งแวดล้อมอยู่นั้น ได้มีกลุ่มผู้ไม่เห็นด้วยเคลื่อนไหวคัดค้าน โดยหลังจากกระบวนการจัดทำรายงานผลกระทบ สิ่งแวดล้อมแล้วเสร็จ ทางกลุ่มผู้คัดค้านได้ยื่นฟ้องต่อศาล ปกครองให้ระงับโครงการ จนในที่สุดเมื่อ วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2563 ศาลปกครองก็ได้มีคำสั่งคุ้มครองห้าม ไม่ให้มีการก่อสร้างกว่าจะมีคำสั่งเป็นอย่างอื่น (ศาลปกครอง, 2563)

จากกรณีข้างต้น นำมาสู่ความสนใจที่จะศึกษา ปัญหาที่เกิดขึ้นในกระบวนการประเมินผลกระทบด้าน สิ่งแวดล้อมของไทย โดยเฉพาะโครงการขนาดใหญ่ ซึ่งมี กรณีศึกษามาตั้งแต่ครั้งโครงการเขื่อนปากมูล เขื่อนแม่วงก์ จนกระทั่งถึงโครงการขนาดใหญ่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาใน ปัจจุบันที่ได้รับการคัดค้านจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่ง สะท้อนให้เห็นว่ากระบวนการสื่อสารในการสร้างการมีส่วนร่วมของการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมยังไม่สามารถ สร้างการยอมรับจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งที่วัตถุประสงค์ของ การรับฟังความคิดเห็นของประชาชนมีจุดมุ่งหมายเพื่อ สนับสนุนการก่อสร้างโครงการ เพื่อเป็นการประกันได้ว่าผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจได้พิจารณาอย่างรอบคอบถึง ผลกระทบของโครงการก่อนที่จะมีการอนุมัติก่อสร้าง (สำนัก นโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2562)

สำหรับการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนใน EIA นั้น เป็นกระบวนการที่นำเอาความห่วงกังวลของ สาธารณชน และความต้องการของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องรวมกับ การตัดสินใจของรัฐ เพื่อให้ประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน ตลอดจนหน่วยงานต่าง ๆ ที่ได้รับผลกระทบจากโครงการ สามารถเข้าร่วมแสดงความคิดเห็น นำเสนอข้อมูล ข้อโต้แย้ง หรือข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องกับการประเมินผลกระทบ สิ่งแวดล้อม (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม,

2562) สอดรับกับ Rogers (1992) ที่กล่าวว่า การสื่อสารมี บทบาทสำคัญในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ในสังคม โดยเฉพาะใน กรณีที่ประเด็นปัญหาเหล่านั้นได้รับการยกระดับให้ก้าวขึ้น เป็นวาระในสื่อมวลชน (Media Agenda) วาระในหมู่ สาธารณชน (Public Agenda) และวาระเชิงนโยบาย (Policy Agenda) อันนำไปสู่การผลักดันให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงในเชิงนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ให้ลุล่วง สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญอย่างยิ่งยวดของการสื่อสารที่ จะเป็นพลังขับเคลื่อนวาระต่าง ๆ ในสังคม และเมื่อเข้าสู่ การสื่อสารในยุคใหม่ อันเป็นยุคของสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่เป็น ระบบดิจิทัลจึงสามารถกระจายข่าวสารได้อย่างรวดเร็วและ กว้างไกล (กาญจนา แก้วเทพ และ นิคม ชัยชุมพล, 2556)

ในขณะที่ประชาชนชาวไทยมีพัฒนาการการใช้สื่อ ใหม่เพิ่มมากขึ้นทุกปี โดยพบว่าคนไทยสื่อสารผ่าน โปรแกรมไลน์มากเป็นอันดับหนึ่งและใช้งานอินเทอร์เน็ต มากกว่า 70% ของประชากรทั้งประเทศ (สำนักงานพัฒนา ธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์, 2563) จึงเป็นที่น่าสนใจว่าใน ด้านการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมของไทยได้ นำเอาเทคโนโลยีการสื่อสารที่มีพัฒนาการดังกล่าวเข้ามาใช้ อย่างไรบ้าง เพราะเมื่อพิจารณาถึงกระบวนการมีส่วนร่วมใน EIA พบว่า การกำหนดแนวทางการรับฟังความเห็นของ ประเทศไทยเป็นเพียงการให้ข้อมูลและการรับฟังข้อห่วง กังวลจากการดำเนินโครงการเท่านั้น ยังไม่สามารถยกระดับ การมีส่วนร่วมของประชาชนให้ไปถึงขั้นร่วมกันวางแผน ร่วม ตัดสินใจ และนำไปสู่ขั้นสูงสุดของการมีส่วนร่วมคือการ ควบคุมโดยประชาชนได้ (คนางค์ คันธมธุรพจน์, 2561) ดังนั้นผู้ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการสื่อสาร ไม่ว่าจะเป็น สื่อมวลชน ภาครัฐ ตลอดจนถึงภาคประชาชนจึงจำเป็นที่ จะต้องปรับตัวและพัฒนาการสื่อสารให้สอดคล้องกับ สภาพการณ์ปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าของโครงการ ผู้ดำเนินการกระบวนการมีส่วนร่วมจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่จะ สร้างสรรค์และวางแผนดำเนินงานด้านความเข้าใจและสร้าง การยอมรับกับประชาชนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อที่จะผลักดัน ให้การก่อสร้างโครงการต่าง ๆ สำเร็จบรรลุผลตามที่ ตั้งเป้าหมายไว้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์และเสนอแนะกระบวนการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการขนาดใหญ่ในกรุงเทพมหานคร
2. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการสื่อสารเพื่อการมีส่วนร่วมของเจ้าของโครงการขนาดใหญ่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา
3. เพื่อวิเคราะห์การใช้สื่อใหม่ในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการขนาดใหญ่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

สามารถนำผลวิจัยไปพัฒนากระบวนการสื่อสารในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

นิยามศัพท์

โครงการขนาดใหญ่ในกรุงเทพมหานคร คือโครงการขนาดใหญ่โครงการหนึ่งซึ่งมีแผนการก่อสร้างบริเวณริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ในการวิจัยนี้กำหนดขอบเขตจากวันที่เริ่มต้นโครงการในปี 2559 จนถึง 2563 ซึ่งศาลปกครองมีคำสั่งห้ามมิให้ดำเนินการชั่วคราวจนกว่าศาลจะมีคำพิพากษาหรือคำสั่งเป็นอย่างอื่น

กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ตามระเบียบของสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประกอบไปด้วย 1) กลุ่มผู้ได้รับผลกระทบ 2) หน่วยงานรับผิดชอบในการจัดทำรายงาน EIA 3) หน่วยงานที่ทำหน้าที่พิจารณา EIA 4) หน่วยงานราชการระดับต่าง ๆ องค์กรเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม องค์กรพัฒนาเอกชน 5) สถาบันการศึกษาและศาสนาในท้องถิ่น 6) สื่อมวลชน และ 7) ประชาชนทั่วไป

ข้อห่วงกังวล เป็นคำเฉพาะที่มีการใช้อย่างแพร่หลายในกระบวนการจัดทำรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม ซึ่งหมายถึงข้อห่วงกังวลเชิงบวกและลบ ได้แก่ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ และผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการก่อสร้าง

ความจริงใจ ความตั้งใจจริงที่จะเปิดเผย รับฟัง แลกเปลี่ยนข้อมูลโครงการกับกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มุ่งหวังให้เกิดการเข้าใจและร่วมกันในการพิจารณาดำเนินโครงการอย่างมีส่วนร่วม

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม

รายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact Assessment) หรือ EIA เป็นกระบวนการศึกษาและประเมินผลที่อาจเกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการ หรือกิจการ หรือการดำเนินการใดของรัฐ หรือที่รัฐอนุญาตให้มีการดำเนินการที่อาจมีผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ คุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพ อนามัย คุณภาพชีวิต หรือส่วนได้เสียอื่นใดของประชาชนหรือชุมชน ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อกำหนดมาตรการป้องกันแก้ไขผลกระทบดังกล่าว (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2562) ซึ่งในรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมจะต้องมีรายงานผลการมีส่วนร่วมของประชาชน ที่จัดขึ้นเพื่อให้ประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน ตลอดจนหน่วยงานต่าง ๆ ที่ได้รับผลกระทบจากโครงการสามารถเข้าร่วมแสดงความคิดเห็น นำเสนอข้อมูล ข้อโต้แย้ง หรือข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องกับการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมได้ โดยกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมของไทยมีทั้งหมด 7 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มผู้ได้รับผลกระทบ
2. หน่วยงานรับผิดชอบในการจัดทำรายงาน EIA
3. หน่วยงานที่ทำหน้าที่พิจารณา EIA
4. หน่วยงานราชการระดับต่าง ๆ องค์กรเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม องค์กรพัฒนาเอกชน
5. สถาบันการศึกษาและศาสนาในท้องถิ่น
6. สื่อมวลชน
7. ประชาชนทั่วไป

สำหรับขั้นตอนการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมประกอบไปด้วย

1. การกลั่นกรองโครงการที่ต้องจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม

1.1 การกลั่นกรองโครงการ (Screening) เป็นการพิจารณาว่าโครงการจะต้องทำการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมหรือไม่ โดยประเทศไทยใช้วิธีการออกประกาศเพื่อกำหนดประเภทและขนาดของโครงการที่ต้องจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม

1.2 การกำหนดขอบเขต (Scoping) เป็นการกำหนดขอบเขตและประเด็นสำคัญที่จะต้องทำการศึกษาและประเมินผลกระทบ ทั้งนี้หัวข้อที่เกี่ยวข้องด้านสิ่งแวดล้อมมีหลากหลาย จึงจำเป็นต้องกำหนดขอบเขตให้ตรงประเด็นและเหมาะสมกับแต่ละโครงการ ซึ่งจะทำให้การจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม มีเนื้อหาสาระที่ครอบคลุมในประเด็นสำคัญ อีกทั้งช่วยประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น

2. การจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม

3. การพิจารณารายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม

4. การติดตามตรวจสอบ

สำหรับงานวิจัยครั้งนี้ มุ่งเน้นศึกษากระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งตามแนวทางของสำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้กำหนดการขั้นตอนการดำเนินงานดังต่อไปนี้

1. ต้องเข้าพื้นที่โครงการเพื่อเตรียมการก่อนการรับฟังความคิดเห็น (Preparation Process) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ข้อมูลกับประชาชน (Public Information) วิเคราะห์ผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholder Analysis) เพื่อกำหนดรูปแบบการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมกับผู้มีส่วนได้เสียแต่ละกลุ่ม (Stakeholder Engagement) และปรึกษาหารือเกี่ยวกับวัน เวลา สถานที่ และรูปแบบการจัดรับฟังความคิดเห็นที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

2. ต้องดำเนินการตามกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน อย่างน้อย 2 ครั้ง เพื่อรับฟังความคิดเห็นต่อร่างข้อเสนอโครงการ และร่างรายงานและ

มาตรการป้องกันและแก้ไขผลกระทบสิ่งแวดล้อมรวมถึงมาตรการติดตามตรวจสอบผลกระทบสิ่งแวดล้อม

แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญที่แสดงความโปร่งใสของโครงการในกระบวนการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (กนกพร สว่างแจ้ง, 2549) กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนจะได้รับการยอมรับก็ต่อเมื่อผู้เข้าร่วมกระบวนการมีส่วนร่วมต้องเป็นตัวแทนของผู้ได้รับผลกระทบที่แท้จริง ผู้เข้าร่วมกระบวนการต้องสามารถแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ ผู้มีส่วนได้เสียได้เข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นเริ่มต้น กระบวนการมีส่วนร่วมต้องโปร่งใส และที่สำคัญคือต้องนำผลที่ได้จากกระบวนการมีส่วนร่วมไปพิจารณาในการตัดสินใจระดับนโยบายด้วย (คนางค์ คันธมธูรพจน์, 2561)

สำหรับการวิจัยนี้ได้พิจารณาและวิเคราะห์ระดับการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตามแนวคิดของ Arnstein (1969) ซึ่งได้แบ่งระดับการมีส่วนร่วมแบบขั้นบันไดซึ่งแบ่งออกเป็น 8 ระดับ ประกอบด้วย

1. ระดับการครอบงำ (Manipulation Ladder) เป็นการดำเนินโครงการในระบบปิดที่ไม่เปิดพื้นที่หรือ

เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมแต่ไม่ได้บอกรายละเอียดให้ทราบอย่างครบถ้วน

2. ระดับการบำบัด (Therapy Ladder) เป็นการมีส่วนร่วมที่มีการเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มี

โอกาสแสดงความคิดเห็น แต่จะขึ้นำโดยรัฐหรือผู้เชี่ยวชาญ

3. ระดับการให้ข้อมูลข่าวสาร (Informing Ladder) เป็นการมีส่วนร่วมระดับการให้ข้อมูลข่าวสารแบบทางเดียว ข้อมูลที่ถูกนำเสนอให้กับชุมชนมักเป็นข้อมูลแบบผิวเผิน

4. ระดับการปรึกษาหารือ (Consultation Ladder) เป็นการมีส่วนร่วมระดับการปรึกษาหารือโดยใช้การประชุมรับฟังความคิดเห็นของประชาชนเป็นเครื่องมือสำคัญ แต่ข้อเสนอ แนวคิด หรือข้อกังวลใจของผู้เข้าประชุมอาจไม่ได้ถูกนำไปปรับปรุงแก้ไข

5. ระดับการปลอมใจหรือให้รางวัล (Placation Ladder) มีวัตถุประสงค์เพื่อให้รางวัลหรือปลอมใจว่าผู้แทน

ของชุมชนหรือสมาชิกในชุมชน ได้เข้าไปมีส่วนในการตัดสินใจ แต่ข้อเสนออาจไม่ได้รับการแก้ไข

6. ระดับการเป็นหุ้นส่วน (Partnership Ladder) ถือเป็นขั้นแรกของการกระจายอำนาจการตัดสินใจ มีการทำข้อตกลงเพื่อแบ่งปันหรือแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กัน

7. ระดับการมอบอำนาจ (Delegated Power Ladder) การเจรจาระหว่างชุมชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐในการกำหนดแผนงานได้

8. ระดับการควบคุมโดยชุมชน (Citizen Control) เป็นขั้นตอนที่ชุมชนเข้าไปมีบทบาทเบ็ดเสร็จในการกำหนดแผนงานหรือการตัดสินใจต่าง ๆ

ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ ได้นำเอาลักษณะและระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนมาวิเคราะห์ปรากฏการณ์ของรูปแบบการแสดงความคิดเห็นในกระบวนการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวคิดการสื่อสารสิ่งแวดล้อม

เพื่อเป็นการศึกษารูปแบบกระบวนการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพของการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดการสื่อสารสิ่งแวดล้อมมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ โดยแนวคิดการจัดการเพื่อสิ่งแวดล้อมระบุว่าควรมีขั้นตอนการสื่อสารเพื่อจัดการปัญหาคือการสร้างการสื่อสารที่แข็งแกร่งจากภายในชุมชน เพื่อจะออกไปต่อรองกับภายนอกได้ โดยกลุ่มแกนนำได้ร่วมกันสร้างการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนปรับเปลี่ยนรูปแบบบทบาทการสื่อสาร ทิศทางการไหลของข่าวสาร มีการจัดตั้งกลุ่มแกนนำชุมชน มีการจัดเวทีเสวนาสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน ฝึกทักษะอาชีพ ปรับปรุงหอกระจายข่าว จัดทัศนศึกษา (กาญจนา แก้วเทพ, 2556)

กาญจนา แก้วเทพ (2549) ได้แบ่งแนวทางการแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่

1. แก้ปัญหาระดับพฤติกรรมด้วยกติกาของสังคม ทั้งการออกกฎหมายและใช้กฎหมายของวัฒนธรรมประเพณี

2. การแก้ปัญหาในระดับจิตใจ ได้แก่ การปลูกฝังคุณธรรมสำคัญ ๆ หลายประการ ที่เป็นเสาหลักของสิ่งแวดล้อม คือ เมตตากรุณา ความรู้สึกพอใจและเป็นสุข และจิตสำนึกในความรับผิดชอบ

3. แก้ปัญหาในระดับปัญญา อันได้แก่ การปลูกฝังความเข้าใจเรื่องระบบความสัมพันธ์เชิงนิเวศและท่าทีที่จำเป็นต้องมีต่อสิ่งแวดล้อม

การสื่อสารรณรงค์เป็นเครื่องมือหนึ่งที่ใช้ในการสื่อสารเพื่อสิ่งแวดล้อม โดยระบบการสื่อสารมวลชนและเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ต่าง ๆ ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการรณรงค์ในสังคมปัจจุบัน ตามที่ McGuire (2001) อ้างถึงในปาริชาติ สถาปิตานนท์ (2551) เน้นว่าแหล่งสารเป็นองค์ประกอบสำคัญของความสำเร็จในการสื่อสารรณรงค์ โดยควรต้องมีลักษณะ 3 ประการ คือ

1. ความน่าเชื่อถือ (Credibility) ควรเป็นผู้เชี่ยวชาญรู้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับปัญหา และวางใจได้

2. ความดึงดูดใจ (Attractiveness) คือการที่เป็นที่นิยมชมชอบ (Likeableness) ดูดี สวยงาม เป็นกันเอง และดูไม่แตกต่างจากผู้รับสารในเชิงคุณลักษณะทางประชากร

3. อำนาจ (Power) มีอำนาจในการควบคุมเกี่ยวกับการให้รางวัลและการลงโทษอันทำให้ผู้รับสารยอมทำตามและติดตามผลที่เกิดขึ้นจากการยอมทำตามได้

ดังนั้นจากแนวคิดข้างต้นจึงสรุปได้ว่าปัจจัยที่จะส่งผลให้การสื่อสารเพื่อสิ่งแวดล้อมให้มีประสิทธิภาพ

จะต้องเริ่มต้นจากภายในชุมชนและดำเนินการตามคุณลักษณะ 3 ประการข้างต้น ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์การสื่อสารของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้

แนวคิดพื้นที่สาธารณะ

แนวคิดเรื่องพื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) โดยฮาเบอร์มาส (Jurgen Habermas) เกี่ยวข้องกับความรู้สึกเป็นส่วนร่วม (Sense of public) เป็นพื้นที่ที่บุคคลจะมีสถานะเป็นผู้กระทำการ (Actor) ที่มีส่วนร่วมอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกันในการตัดสินใจ โดยผ่านกระบวนการสื่อสารแบบอภิปรายโต้แย้งกันด้วยการใช้เหตุผลเชิงการสื่อสาร (Communication Rationality) เพื่อตัดสินใจหาคำตอบที่ดีที่สุดร่วมกัน มิใช่การตัดสินใจบนฐานอำนาจของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือตัดสินใจตามแบบประเพณีที่เคยทำ ๆ กันมา (กาญจนา แก้วเทพ และ สมสุข หินนิมาน, 2553)

ฮาเบอร์มาสเห็นว่าภายใต้อำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันจะก่อให้เกิดความขัดแย้งไม่รู้จบจนสิ้น จึงเสนอว่ากลไก

ประการหนึ่งที่จะแก้ไขความขัดแย้งดังกล่าวคือ การมีระบบการสื่อสารแบบเปิด (Open Communication) อันจะเป็นกลไกที่ช่วยสร้างสมดุลให้เกิดการกระจายอำนาจไปยังทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และกลไกทางสังคมหนึ่งที่จะช่วยรักษาสมดุลระหว่างมิติต่าง ๆ นั่นก็คือ พื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) ซึ่งเป็นที่ที่ทุกคนสามารถสื่อสารกันได้อย่างเสรีได้อย่างเต็มที่ และจะต้องเป็นพื้นที่ที่มีการรวมตัวกันของกลุ่มปัจเจกชนบนพื้นฐานความสมัครใจที่เข้ามาพูดคุยอภิปรายโต้แย้งกันด้วยเนื้อหาหรือประเด็นที่เป็นเรื่องของส่วนรวมและมีเป้าหมายเพื่อผลประโยชน์ของสาธารณะมิใช่เพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว

จากคุณสมบัติสำคัญของแนวคิดพื้นที่สาธารณะข้างต้นที่มุ่งเน้นเสรีภาพในการสื่อสารและประโยชน์ส่วนรวมสามารถนำมาใช้เป็นกรอบแนวความคิดของการสื่อสารเพื่อการมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพอันจะช่วยส่งเสริมให้การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมดำเนินได้อย่างเกิดประสิทธิผล

แนวคิดการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่

การเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ (New Social Movement) มิได้มุ่งจะตอบคำถามว่าขบวนการทางสังคมเกิดขึ้นอย่างไร (How) หากแต่สนใจว่า “เหตุใด” หรือ “ทำไม” (Why) ขบวนการทางสังคมจึงเกิดขึ้น โดยลักษณะเด่นของการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ อยู่ที่ความสามารถในการประสาน เชื่อมโยงวิถีชีวิตให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองทั้งในระดับประเทศและระดับโลก เนื่องจากมีลักษณะของการเปลี่ยนแปลงในวงกว้าง โดยสามารถเอาเรื่องส่วนตัวและเรื่องส่วนรวมมารวมเข้าด้วยกันในการเคลื่อนไหว เรียกร้อง โดยเป้าหมายหลักไม่ได้เป็นการช่วงชิงอำนาจรัฐ แต่ให้ความสำคัญกับเรื่องของการปกครองแบบมีมนุษยธรรมและการพัฒนาแบบเสมอภาคและเท่าเทียมกัน จึงมีลักษณะของการคัดค้านภาครัฐ คัดค้านระบบราชการ รัฐบาล ตลอดจนพรรคการเมือง แต่อีกด้านหนึ่งคือการแสดงออกความเชื่อมั่นศรัทธาพลังอำนาจของประชาชนเท่าเทียมกันว่าเป็นการเปิดพื้นที่ทางการเมืองให้กับประชาชนเข้ามามีบทบาทมากขึ้น (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2540)

ลักษณะสำคัญของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่มี 3 ประการ (พฤทธิสาน ชุมพล, อ้างถึงในประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2556) ประกอบด้วย 1) ความเป็นขบวนการทางสังคมมากกว่าที่จะเป็นขบวนการทางการเมืองเพราะให้ความสนใจในเรื่องค่านิยมและวิถีชีวิต 2) มีฐานที่มั่นอยู่ในประชาสังคม กล่าวคือเน้นกระทำการอ้อมรัฐ (ByPass The State) ไม่สนใจที่จะติดต่อกับหรือท้าทายอำนาจรัฐโดยตรง 3) พยายามเปลี่ยนแปลงสังคมทางค่านิยมโดยการพัฒนางานวิถีชีวิตใหม่ ๆ ขึ้นมาเป็นทางเลือก (Alternative Life-styles)

การเข้าใจในกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่จะส่งผลต่อการเข้าใจปรากฏการณ์ของการสื่อสารและการแสดงความคิดเห็นของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งเจ้าของโครงการจะต้องให้ความสำคัญเพื่อนำมาปรับใช้ในการวางแผนการสื่อสารเพื่อการมีส่วนร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวความคิดเรื่องสื่อใหม่

หากจะกล่าวถึง สื่อใหม่ มีคำจำกัดความอีกหลายคำที่มีความหมายสอดคล้องและไปในทิศทางเดียวกันอันได้แก่ สื่อใหม่ สื่อดิจิทัล สื่อออนไลน์ และสื่อสังคม (Siapera, 2018) โดย สื่อดิจิทัลคือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่มีการนำเอาข้อความ กราฟฟิก ภาพเคลื่อนไหว เสียง ภาพวิดีโอ เว็บไซต์ สื่อสังคม หรือโซเชียลมีเดีย (Social Media) รวมไปถึงเนื้อหาดิจิทัลสมัยใหม่อื่น ๆ เข้ามาผสมและเชื่อมโยงกันเพื่อประโยชน์ในการใช้งาน (ชุดิสันต์ เกิดวิบูลย์เวช, 2559)

ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในสื่อใหม่ในทัศนะของปราปต์ บุนปาน ได้กล่าวไว้ในการอภิปรายสาธารณะหัวข้อ ความท้าทายของสื่อใหม่กับการเมืองไทย ในช่วงเลือกตั้งทั่วไป 2554 ไว้ว่า สื่อออนไลน์มีบทบาทอย่างมากในการนำเสนอประเด็นข่าวสารข้อมูลที่ผลิตซ้ำหรือต่อยอดเพิ่มเติมจากข้อมูลที่นำเสนอโดยโทรทัศน์-หนังสือพิมพ์ แต่ในบริบทของสังคมไทยมีข้อจำกัดหรือขอบเขตหลายอย่างด้วยกฎหมาย อีกทั้งคนที่เข้าถึงคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตก็ไม่ใช่คนส่วนใหญ่ของประเทศ และคนเมืองเท่านั้นที่เป็นกระแสหลักของสังคม (กานต์ ทศนภักดี, 2555)

การใช้เทคโนโลยีสื่อสังคมหรือโซเชียลมีเดียทำให้เกิดกลุ่มบุคคลใหม่ขึ้นมาเรียกว่า "อัตตาสาธารณชน" (Egocentric Public) ซึ่งถ้ากลุ่มบุคคลกลุ่มใหม่นี้ส่วนใหญ่มีความเห็นไปในทิศทางเดียวกัน ก็อาจนำไปสู่การปฏิเสธความคิดเห็นที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ดังนั้นการที่สื่อสังคมหรือโซเชียลมีเดียอาทิ เฟซบุ๊ก (Facebook) อิน스타그램 (Instagram) และ ทวิตเตอร์ (Twitter) เข้ามามีบทบาทอย่างมากในปัจจุบัน ทำให้สื่อสังคมกลายเป็นปัจจัยหลักปัจจัยหนึ่งที่ทำให้แต่ละบุคคลตัดสินใจเชื่อหรือไม่เชื่อข่าวสาร ข้อมูล หรือแนวความคิดใดความคิดหนึ่ง (อศวิน เนตรโพธิ์แก้ว, 2557) สื่อสังคมหรือโซเชียลมีเดียมีบทบาทอย่างมากที่จะมีส่วนโน้มน้าวแนวความคิดของกลุ่มสาธารณชนทั้งกลุ่มเดียวและหลาย ๆ กลุ่ม ให้มีความเชื่อไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่งได้เป็นอย่างดี ทำให้สามารถกำหนดทิศทางของสังคมให้ขับเคลื่อนไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่งได้ (ชุตินันต์ เกิดวิบูลย์เวช, 2559)

การเข้าใจแนวคิดและบทบาทของสื่อใหม่ข้างต้น จะช่วยให้สามารถอธิบายรูปแบบการสื่อสารในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระบวนการสื่อสารของโครงการซึ่งเป็นกรณีศึกษาเนื่องจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียส่วนใหญ่เปิดรับข้อมูลข่าวสารผ่านทางสื่อสังคมเป็นหลัก

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้ดำเนินการด้วยวิธีการวิจัยแบบผสม (Mixed method) โดยมีรายละเอียดวิธีการเก็บข้อมูล ดังนี้

1. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ด้วยการสัมภาษณ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ร่วมกับการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกโดยการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) ในกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้ง 6 กลุ่ม กลุ่มละ 5 คน รวม 30 คน ได้ใช้วิธีตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล (Reliability) แบบสามเส้า (Triangulation) และตรวจสอบความเที่ยงตรง (Validity) ด้วยการนำแนวสัมภาษณ์ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ และใช้ความเที่ยงตรงเฉพาะหน้า (Face Validity) ด้วยดุลยพินิจของผู้วิจัย และใช้ความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content Validity) เป็นเครื่องมือวัดความถูกต้อง

2. การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research)

โดยแบบสอบถาม (Questionnaire) ในกลุ่มประชาชนทั่วไป ในเขตกรุงเทพมหานครที่มีความสนใจในโครงการขนาดใหญ่ ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ใช้คำถามคัดกรองในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง (Screening Question) โดยให้ผู้ตอบกรอกแบบสอบถามเอง (Self-administered Questionnaire) จำนวน 400 คน แบ่งเป็น Offline Survey 200 ชุด และ Online Survey 200 ชุด ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 เดือน ตั้งแต่วันที่ 1 กันยายน – 31 ตุลาคม 2563 แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้ผ่านการทดสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Validity) จากการพิจารณาของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน โดยผ่านการทดสอบความเชื่อถือ (Reliability) จากการทดสอบ (Pre-test) ด้วยการเก็บข้อมูลจริงจำนวน 30 ชุด กำหนดค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือที่ระดับมากกว่า 0.70 จึงจะยอมรับว่าเครื่องมือมีความเที่ยง ซึ่งได้ค่าความเชื่อมั่นดังนี้ (1) การเปิดรับข้อมูลข่าวสารในชีวิตประจำวันมีค่าเท่ากับ 0.81 (2) การเปิดรับข้อมูลโครงการพัฒนาริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา มีค่าเท่ากับ 0.89 (3) การแสดงบทบาทในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม มีค่าเท่ากับ 0.89 ดังนั้นแบบสอบถามชุดนี้จึงผ่านเกณฑ์ความเชื่อมั่นดังกล่าว

สรุปและอภิปรายผล

จากผลการศึกษาผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่าปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในกระบวนการสื่อสารในการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ประกอบไปด้วย 7 ข้อ ได้แก่

1. เป็นการสื่อสารสองทาง การสื่อสารสองทางเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของการรับฟังความคิดเห็น นอกจากที่ได้มีการระบุไว้อย่างชัดเจนในระเบียบกฎเกณฑ์ของการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมว่าจะต้องมีการเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้ซักถามและแสดงความคิดเห็นแล้ว ยังสอดคล้องกับแนวคิดพื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) โดยฮาเบอร์มาส ที่เสนอว่ากลไกประการหนึ่งที่จะแก้ไขความขัดแย้งคือ การมีระบบการสื่อสารแบบเปิด (Open Communication) ที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถที่จะส่งและรับสารได้อย่างเสมอภาคกันจะเป็นกลไกที่ช่วยสร้างสมดุลให้

เกิดการกระจายอำนาจไปยังทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องที่ทุกคนสามารถสื่อสารกันได้อย่างเสรี (กาญจนา แก้วเทพ และ สมสุข หินวิมาน, 2553) นอกจากนี้ Jones and Wells (2007) ยังได้ระบุว่าการมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพจะต้องเป็นกระบวนการสื่อสารสองทางและเป็นการแสวงหาความร่วมมือในแก้ไขปัญหาเพื่อนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายที่ดีกว่า โดยได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย

2. เริ่มต้นเร็ว ทันเวลา กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องเริ่มต้นตั้งแต่ระยะแรกมีการให้ข้อมูลเพื่อกระตุ้นให้เกิดความคิดเห็น การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตั้งแต่เริ่มต้น จะช่วยให้ประชาชนมีเวลาคิดถึงทางเลือก หรือแนวทางในการแก้ปัญหาของชุมชนที่เหมาะสมมากขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดของ Rowe และ Frewer (2000) ที่เสนอหลักเกณฑ์อันจะทำให้กระบวนการมีส่วนร่วมเป็นที่ยอมรับว่าจะต้องให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการตั้งแต่ต้น (Early Involvement)

3. ดำเนินการโดยผู้เชี่ยวชาญ เมื่อวิเคราะห์ตามแนวคิดการสื่อสารรณรงค์โดย McGuire (2001) อ้างอิงปาริชาติ สถาปิตานนท์ (2551) ซึ่งระบุว่าองค์ประกอบสำคัญของการสื่อสารคือความน่าเชื่อถือ (Credibility) โดยผู้ดำเนินการจะต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญ รู้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับปัญหา และวางใจได้ มีความดึงดูดใจ (Attractiveness) คือการที่เป็นที่นิยมชมชอบ (Likeableness) ดูดี สวยงาม เป็นกันเอง และมีอำนาจ (Power) ในการควบคุมเกี่ยวกับการให้รางวัลและการลงโทษ ดังนั้นการดำเนินกระบวนการการมีส่วนร่วมจะต้องดำเนินการโดยผู้ที่มีความเชี่ยวชาญเพื่อประสิทธิภาพของกระบวนการสื่อสาร

4. ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมาย หลักการสำคัญของการมีส่วนร่วมอีกประการหนึ่ง คือ การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง ผู้ที่ได้รับผลกระทบหรือผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่าย ไม่ว่าโดยตรง หรือโดยอ้อมถือว่าเป็นผู้มีส่วนได้เสีย แต่กลุ่มที่ได้รับผลกระทบโดยตรงอาจถือว่าต้องรับฟังข้อมูลเป็นอันดับแรกๆ สอดคล้องกับงานวิจัยของคณางค์ คันธมธุรพจน์ (2561) ที่เสนอว่าองค์ประกอบที่ทำให้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนได้รับการยอมรับ คือ ผู้เข้าร่วมกระบวนการมีส่วนร่วมต้องเป็นตัวแทนของผู้ได้รับ

ผลกระทบที่แท้จริง และที่สำคัญคือต้องนำผลที่ได้จากกระบวนการมีส่วนร่วมไปพิจารณาในการตัดสินใจระดับนโยบายด้วย

5. วิธีการและรูปแบบเหมาะสม โดยพิจารณาจากประเภทและขนาดของโครงการ ความหลากหลายและลักษณะที่แตกต่างกันของพื้นที่ ตลอดจนความแตกต่างด้านวัฒนธรรม สังคมและค่านิยม ระดับความสนใจของชุมชนในประเด็นหรือโครงการ ความสามารถและความพร้อม กับแนวคิดของ Shirley A. White (1993) ที่ได้เสนอว่า หลักสำคัญของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication Process) คือจะต้องเลือกประเภทของเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับผู้รับสารให้มีความเหมาะสม ทั้งถึงและสอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย เพื่อที่จะส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างมีประสิทธิภาพ

6. ใช้สื่อที่เหมาะสม จะต้องเลือกใช้สื่อหรือช่องทางการสื่อสารที่เหมาะสมกับกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย สอดคล้องกับกาญจนา แก้วเทพ (2549) ที่ได้รับบุหลักเกณฑ์การเลือกใช้สื่อเพื่อการสื่อสารเพื่อสิ่งแวดล้อมต้องมีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย เช่น หากเป็นการสื่อสารในชุมชนควรเป็นสื่อขนาดเล็ก มีอยู่ในชุมชน เข้าถึงง่าย ราคาประหยัด โดยมุ่งเน้นเป้าหมายและวิธีใช้ที่สำคัญ เนื่องจากสื่อเหล่านั้นสามารถใช้ให้ได้มากกว่าความเป็นสื่อ คือสามารถประสานความสัมพันธ์ระหว่างรณรงค์และเป็นสะพานส่งทอดความรู้ได้ด้วย

7. จริงใจ การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่มีความละเอียดอ่อน เจ้าของโครงการต้องจัดกระบวนการอย่างจริงใจ เปิดเผย ชื่อสัตย์ ปราศจากอคติ และมีการสื่อสารสองทางอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะการให้ข้อมูลที่ถูกต้องและเพียงพอ สอดคล้องกับทัศนะของ Mostert (2003) ที่กล่าวว่าปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมเชิงกระบวนการหนึ่งคือหน่วยงานของรัฐส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีความปรารถนาที่จะรับฟังความคิดเห็นของประชาชนหากไม่ถูกบังคับด้วยกฎหมาย นั่นอาจกล่าวได้ว่าปัญหาและอุปสรรคหนึ่งคือการขาดความจริงใจนั่นเอง

เมื่อพิจารณาถึงการสื่อสารของโครงการขนาดใหญ่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา พบว่าเจ้าของโครงการได้ดำเนินการ

ด้านกระบวนการมีส่วนร่วมด้วยวิธีการประชุมรับฟังความคิดเห็น ประชุมกลุ่มย่อย และสัมภาษณ์เชิงลึก รวมถึงจัดประชุมรับฟังความคิดเห็น ซึ่งได้จัดรวมทั้งหมดจำนวน 3 ครั้ง นับว่ามากกว่าที่ระเบียบได้กำหนดไว้ แต่ในขั้นเตรียมการ (Preparation Process) ยังดำเนินการ

ไม่ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมาย โดยเข้าพบทั้งหมด 37 แห่ง จากจำนวน 136 แห่ง (คิดเป็นร้อยละ 27) ผลการศึกษาพบว่าเจ้าของโครงการไม่ได้ดำเนินการตามปัจจัยสู่ประสิทธิภาพในกระบวนการสื่อสารในการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมอย่างครบถ้วน สามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 1 สรุปผลการดำเนินงานด้านการมีส่วนร่วมของโครงการขนาดใหญ่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาตามปัจจัยสู่การมีประสิทธิภาพของการสื่อสาร

ที่	ปัจจัยสู่ประสิทธิภาพการสื่อสาร	ขั้นตอนการมีส่วนร่วมใน EIA			
		ขั้นที่ 1	ขั้นที่ 2		ขั้นที่ 3
		เตรียมการ	ประชุมครั้งที่ 1		ประชุมครั้งที่ 2
			1	2	
1	สื่อสารสองทาง	/	/	/	/
2	เริ่มต้นเร็ว	x	x	x	x
3	ดำเนินการโดยผู้เชี่ยวชาญ	x	x	x	x
4	ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมาย	x	x	x	x
5	ใช้รูปแบบและวิธีการเหมาะสม	/	/	/	/
6	ใช้สื่อและช่องทางการสื่อสารที่เหมาะสม	x	x	x	x
7	ดำเนินการด้วยความจริงใจ	x	x	x	x

ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินการชัดเจน 2 ข้อ

ปัจจัยข้อที่ 1 เป็นการสื่อสารสองทาง ด้วยวิธีการประชุมกลุ่มย่อย การประชุมรับฟังแสดงความคิดเห็น การสัมภาษณ์รายบุคคล ซึ่งทั้งหมดเป็นรูปแบบของการสื่อสารสองทาง เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ซักถาม แลกเปลี่ยนความคิดเห็น

ปัจจัยข้อที่ 5 ใช้รูปแบบและวิธีการเหมาะสม ด้วยวิธีการสร้างการมีส่วนร่วม 3 วิธีได้แก่ 1) การสัมภาษณ์เชิงลึก 2) การประชุมกลุ่มย่อย และ 3) การประชุมรับฟังความคิดเห็น ซึ่งเจ้าของโครงการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเห็นตรงกันว่าวิธีการประชุมกลุ่มย่อยเป็นวิธีการที่ได้ผลดีมากที่สุด

ปัจจัยที่ไม่ได้มีผลการดำเนินการชัดเจน 5 ข้อ

ปัจจัยข้อที่ 2 เริ่มต้นเร็ว ทันการณ์ และมีเวลาดำเนินการที่เพียงพอ โครงการเริ่มต้นกระบวนการสื่อสารเพื่อการมีส่วนร่วมช้าเกินไป แม้แต่ในกลุ่มของผู้จัดทำ

รายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อมในฐานะเจ้าของโครงการยังให้ข้อมูลว่าจุดอ่อนหนึ่งของโครงการคือการเริ่มต้นที่ช้า เนื่องจากประสบกับปัญหาไม่สามารถว่าจ้างบริษัทที่ปรึกษาในการจัดทำรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อมได้ ประกอบกับกรอบระยะเวลาในการทำ EIA สั้นใช้เวลาเพียง 7 เดือน ส่งผลให้ไม่สามารถสื่อสารได้อย่างครบถ้วน ไม่รอบด้านและไม่ครอบคลุม

ปัจจัยข้อที่ 3 ดำเนินการโดยผู้เชี่ยวชาญ ผู้ที่ทำหน้าที่ในกระบวนการมีส่วนร่วมประกอบไปด้วย 2 ส่วนคือ โฆษกโครงการและบริษัทภายนอกที่ที่ปรึกษาได้ว่าจ้างในกระบวนการประชุมกลุ่มย่อยและสัมภาษณ์เชิงลึก ส่วนการประชุมรับฟังความคิดเห็นทั้ง 3 ครั้งได้ดำเนินการโดยโฆษกโครงการเป็นหลัก จากผลการศึกษาผู้ที่ทำหน้าที่ในกระบวนการประชุมและหารือความคิดเห็นยังไม่มีผู้เชี่ยวชาญเนื่องจากไม่สามารถนำกระบวนการให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลและข้อสรุปความคิดเห็นในเชิงสร้างสรรค์

ได้ การประชุมส่วนใหญ่เป็นการประชุมที่แบ่งเวลาให้แต่ละคนพูดข้อมูลของตนเองเป็นหลักแต่ไม่มีการหารือในประเด็นต่าง ๆ เพื่อหาทางออกหรือหาข้อสรุปที่ได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย จึงไม่เกิดการแลกเปลี่ยน ระดมความคิด และหาข้อสรุปร่วมกันตามแนวทางของกระบวนการการมีส่วนร่วมที่แท้จริง

ปัจจัยข้อที่ 4 ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมาย เจ้าของโครงการได้เข้าพื้นที่เพื่อเตรียมการการสื่อสารด้วยการลงพื้นที่ล่วงหน้า จำนวน 23 วัน ในพื้นที่ 37 แห่ง จาก 134 แห่ง ไม่ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งอาจเกิดจากความไม่ชัดเจนของ TOR ที่ไม่ได้ระบุจำนวนกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจน

ปัจจัยข้อที่ 6 ใช้สื่อและช่องทางการสื่อสารที่เหมาะสม กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียรับทราบข้อมูลโครงการในระดับน้อยมากผ่านทางโทรทัศน์ ซึ่งเป็นคนละช่องทางที่เปิดรับข้อมูลข่าวสารในปัจจุบันคือไลน์และเฟซบุ๊ก เจ้าของโครงการสื่อสารข้อมูลโครงการผ่านทางสื่อบุคคลในการประชุมเป็นหลัก ส่วนเนื้อหาที่สื่อสารผ่านทางโทรทัศน์เป็นการนำเสนอข่าวการคัดค้านและความขัดแย้งของโครงการโดยสื่อมวลชนมิใช่การเผยแพร่ข้อมูลจากเจ้าของโครงการสาเหตุที่เจ้าของโครงการไม่เน้นการเผยแพร่ข่าวสารผ่านทางสื่อสังคมเนื่องจากไม่คล่องตัวเพราะเป็นโครงการของรัฐที่ปรึกษาจะต้องขออนุมัติก่อนการดำเนินงาน จากการไม่สัมพันธ์กันของช่องทางและรูปแบบการสื่อสารของเจ้าของโครงการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จึงส่งผลให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลโครงการไม่สะดวกไม่สามารถค้นคว้าหาข้อมูลโครงการผ่านทางสื่อสังคมได้

ปัจจัยข้อที่ 7 ดำเนินการด้วยความจริงใจ สาเหตุที่กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียพิจารณาว่าโครงการไม่มีความจริงใจเป็นผลต่อเนื่องมาจากเจ้าของโครงการเริ่มต้นช้าและเลือกใช้สื่อและช่องทางการสื่อสารไม่เหมาะสม แม้กระทั่งในกลุ่มของที่ปรึกษาในฐานะเจ้าของโครงการยังให้ข้อมูลที่ตรงกับกลุ่มอื่น ๆ ว่าโครงการขนาดใหญ่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นโครงการที่เจ้าของโครงการมีรูปแบบต่าง ๆ ไว้พร้อมแล้ว การทำกระบวนการรับฟังความคิดเห็นเกิดขึ้นช้าและเป็นกระบวนการที่ไม่ได้มีความต้องการสร้างการมี

ส่วนร่วมอย่างแท้จริง ต้องการดำเนินการให้ถูกต้องตามระเบียบข้อบังคับเท่านั้น

จากผลการดำเนินงานด้านการมีส่วนร่วมที่ไม่ได้ทำตามแนวทาง 7 ข้อ ส่งผลให้กระบวนการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับพื้นฐานคือเป็นการมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ซึ่งตามทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน ในแนวคิดเรื่องระดับการมีส่วนร่วมของ Arnstein (1969) พบว่าโครงการนี้มีระดับการมีส่วนร่วมในระดับที่ 3-4 จากทั้งหมด 8 ระดับ ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมระดับต่ำ เป็นเพียงการข้อมูลข่าวสาร (Information Ladder) ประกอบกับข้อมูลที่นำเสนอมากเป็นข้อมูลที่ผิวเผิน (Superficial Information) ที่ไม่สามารถให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถใช้ในการตัดสินใจและเสนอแนะข้อคิดเห็นเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตนเองได้ ลักษณะของการประชุมรับฟังความคิดเห็นเป็นเพียงการปรึกษาหารือ (Consultation Ladder) ซึ่งถือว่าเป็นระดับการมีส่วนร่วมแบบปลอม ๆ เพราะไม่มีอะไรมารับประกันได้ว่าข้อเสนอ แนวคิด หรือข้อกังวลใจของผู้เข้าร่วมประชุมจะถูกนำไปปรับปรุงแก้ไข

ในด้านของผลวิจัยเชิงปริมาณด้วยแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง 400 คน เป็นเพศหญิง 232 คน (58%) เพศชาย 168 คน (42%) มีอายุระหว่าง 31-50 ปีมากที่สุด (44%) ระดับการศึกษาของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่คือระดับปริญญาตรี (45%) และส่วนมีอาชีพพนักงานบริษัท (33%) จากผลสำรวจพบว่ากลุ่มตัวอย่างเปิดรับข้อมูลโครงการในระดับน้อยที่สุดผ่านทางโทรทัศน์เป็นหลัก (12%) และได้แสดงบทบาทของตนเองต่อโครงการในระดับน้อยที่สุดผ่านทางตอบแบบสอบถามความคิดเห็นของโครงการ (23%) ด้านเจ้าของโครงการมีการใช้สื่อใหม่ในการประชาสัมพันธ์อย่างจำกัด พบการใช้งาน 2 ประเภทคือไลน์ในการนัดหมายประชุมหรือส่งแบบสอบถามออนไลน์ให้กับกลุ่มเป้าหมาย ส่วนเฟซบุ๊กใช้เพื่อการรายงานการลงพื้นที่พบปะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในบางครั้ง ซึ่งสาเหตุมาจากโครงการดังกล่าวเป็นโครงการของภาครัฐ บริษัทที่ปรึกษาในฐานะผู้รับจ้างจะต้องขออนุมัติก่อนการเผยแพร่จึงเกิดความไม่คล่องตัว ไม่สอดคล้องกับลักษณะของสื่อใหม่ที่จะต้องมีการสื่อสารที่

รวดเร็ว จึงสรุปได้ว่ากลุ่มตัวอย่างได้แสดงบทบาทและความ
คิดเห็นต่อโครงการผ่านทางสื่อใหม่ในระดับน้อยที่สุด

การวิจัยครั้งนี้จึงสรุปได้ว่า เจ้าของโครงการขนาดใหญ่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาไม่ได้ดำเนินการตามปัจจัยสู่
ประสิทธิภาพของการสื่อสารเพื่อการมีส่วนร่วมในการ
ประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมทั้ง 7 ข้อ ส่งผลให้ไม่สามารถ
สร้างการมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแนว
ทางการป้องกัน แก้ไข เยียวยาผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจาก
โครงการได้เป็นผลสำเร็จ

ข้อเสนอแนะ

1. จากผลการวิจัยพบว่าปัจจัยหลักที่ทำให้
กระบวนการมีส่วนร่วมใน EIA ไม่ประสบความสำเร็จ ส่วน
หนึ่งเกิดจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเห็นว่าเจ้าของโครงการ
ขาดความจริงใจเพราะเริ่มต้นกระบวนการช้า หากแต่เมื่อ
พิจารณาหลักการ EIA ของไทยที่ได้กำหนดช่วงเวลา
ที่ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้คือขั้น Scoping อัน
เป็นขั้นตอนหลังจากที่เจ้าของโครงการนำเสนอรายละเอียด
โครงการแล้ว ดังนั้นจึงถือว่าไม่ช้าเกินไป การที่ผู้มีส่วนได้
ส่วนเสียไม่เห็นด้วยที่เจ้าของโครงการมีรายละเอียดโครงการ
มาก่อนที่จะรับฟังความคิดเห็นจึงไม่สอดคล้องกับบทบาท
หน้าที่ อีกทั้งเป้าประสงค์ของการประเมินผลกระทบ
สิ่งแวดล้อมคือการหารือในประเด็นข้อห่วงกังวลที่อาจ
เกิดขึ้นจากโครงการและเสนอแนะแนวทางป้องกันและแก้ไข
ไม่ใช่คัดค้านว่าไม่ควรก่อสร้างโครงการ การล้มเลิกโครงการ
จากความไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเองจึงเป็นการ
ขัดขวางการพัฒนาประเทศอย่างน่าเสียดาย ดังนั้นทางแก้ไข
ปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเสนอให้มีการวางรากฐานความ
เข้าใจเรื่องสิทธิ บทบาทหน้าที่ในประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม
ให้กับประชาชนโดยเริ่มตั้งแต่ในวัยศึกษา ด้วยการปลูกฝัง
วิชาหรือกิจกรรมเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ สิทธิ ด้าน

สิ่งแวดล้อม สอนและแนะนำพร้อมสนับสนุนให้เข้าใจวิธีการ
แสดงบทบาทและมีส่วนร่วมเรื่องสิ่งแวดล้อมเพื่อที่จะได้
เข้าใจกระบวนการและวิธีการแสดงบทบาทของตนเองได้
อย่างถูกต้อง

2. ผู้วิจัยขอเสนอให้มีการเปลี่ยนระบบที่ปรึกษา
ผู้จัดทำรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม จากเดิม
เป็นบริษัทเอกชนหรือสถาบันการศึกษา ควรเป็นองค์กร
กลาง มีความเป็นอิสระ โดยรัฐบาลอาจจัดสรรงบประมาณ
ในการประชาสัมพันธ์และสร้างการมีส่วนร่วมกับประชาชน
เพื่อสร้างความมั่นใจให้กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย นอกจากนี้
ควรกำหนดให้ผู้ดำเนินกระบวนการมีส่วนร่วมต้องมี
ใบอนุญาตเท่านั้น เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ เป็นที่ยอมรับ
จากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย สอดคล้องกับ McGuire (2001) อ้าง
ถึงในปาริชาติ สถาปิตานนท์ (2551) ที่ระบุว่าความสำเร็จ
ของการสื่อสารณรงค์ขึ้นอยู่กับผู้ที่ทำหน้าที่สื่อสารจะต้องมี
ลักษณะที่น่าเชื่อถือ (Credibility) คือจะต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญ
รู้ข้อเท็จจริงของปัญหา นอกจากนี้ต้องมีความดึงดูดใจ
(Attractiveness) จะต้องเป็นที่นิยมชมชอบ และอันดับ
สุดท้ายคือจะต้องมีอำนาจ (Power) ซึ่งในที่นี้คือการที่
ดำเนินงานโดยอิสระไม่ขึ้นตรงกับนายจ้างนั่นเอง

3. ควรเพิ่มกระบวนการเรียนรู้ในขั้นตอนการจัดทำ
รายงาน ด้วยการกำหนดกรอบระยะเวลาสำหรับการศึกษา
ข้อมูลโครงการก่อนการประชุมรับฟังความคิดเห็นตาม
สัดส่วนเวลาการก่อสร้าง เพื่อให้มั่นใจได้ว่าผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง
จะได้รับข้อมูลข่าวสาร และมีเวลาเตรียมตัวที่จะเข้าไปแสดง
ความคิดเห็น หากประสงค์จะเข้าไปแสดงความคิดเห็นในที่
ประชุมได้จะต้องผ่านการทดสอบว่ามีความรู้ความเข้าใจ
เกี่ยวกับโครงการผ่านเกณฑ์ที่กำหนด ทั้งนี้ก็เพื่อให้การ
ประชุมหารือดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพเป็นการพูดคุยของ
กลุ่มคนที่มีความรู้ความเข้าใจในโครงการอย่างรอบด้านและ
เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการอย่างแท้จริง

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร. (2559). *แผนพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม*. วันที่เข้าถึงข้อมูล 26 มิถุนายน 2563 แหล่งที่มา <https://www.netpracharat.com/Documents/แผนพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.pdf>
- กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2562). *ประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เรื่องกำหนดโครงการ กิจกรรม หรือการดำเนินการ ซึ่งต้องจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม และหลักเกณฑ์วิธีการ และเงื่อนไขในการจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม*. วันที่เข้าถึงข้อมูล 26 มิถุนายน 2563 แหล่งที่มา <http://www.onep.go.th/eia/wp-content/uploads/2019/01/EIA040162.pdf>
- กนกพร สว่างแจ้ง. (2549). *ขั้นตอนการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม EIA* พิมพ์ครั้งที่ 2. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2545). *สื่อสารมวลชน: ทัศนคติและแนวทางการศึกษา* พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: บริษัทโรงพิมพ์ศาลาแดง จำกัด.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2549). *สื่อสารเพื่อโลกสวย บทเรียนจากการสื่อสารเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: เซเว่น พรินต์ติ้ง กรุ๊ป.
- กาญจนา แก้วเทพ และ นิคม ชัยชุมพล. (2556). *คู่มือสื่อใหม่ศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์.
- กาญจนา แก้วเทพ และ สุมสุข หินวิมาน. (2553). *สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับการสื่อสารศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์.
- กานต์ ทศนภักดี. (2555). *สื่อใหม่กับการเคลื่อนไหวทางการเมือง*. เชียงใหม่: ศูนย์นิตยการพิมพ์
- คนางค์ คันธมธูรพจน์. (2561). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพมหานคร: แดเน็กซ์ อินเทอร์เน็ตพรินต์ จำกัด.
- คำสั่งโครงการพัฒนาริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา. (กุมภาพันธ์ 2563). *ข่าวศาลปกครอง*, (7/2563). วันที่เข้าถึงข้อมูล 8 พฤศจิกายน 2563 แหล่งที่มา https://admincourt.go.th/admincourt/site/08hotsuit_detail.php?id=19263
- ชุดิสันต์ เกิดวิบูลย์เวช. (2559). *สื่อดิจิทัลใหม่ สื่อแห่งอนาคต*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2540). *ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิภาษา.
- ประภาส ปิ่นตบแต่ง. (2556). *ขบวนการทางสังคมใหม่ (New Social Movement – NSM)*. วันที่เข้าถึงข้อมูล 1 กันยายน 2563 แหล่งที่มา <https://www.imageplus.co.th/content-detail.php?id=77>
- ปาริชาติ สถาปิตานนท์. (2551). *การสื่อสารประเด็นสาธารณะและการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พวงพนา คุณวัฒน์. (2545). *กระบวนการสื่อสารสาธารณะของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท)*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ลดาพรรณ สิงคบุตร. (2557). *การสื่อสารการเคลื่อนไหวคัดค้านการสร้างเขื่อนแม่วงก์ผ่านเฟซบุ๊ก SASIN CHALENRMLARP(วิทยานิพนธ์ปริญญาโท)*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. (2563). ETDA เผยปี 62 คนไทยใช้อินเทอร์เน็ตเพิ่มขึ้นเฉลี่ย 10 ชั่วโมง 22 นาที Gen Y ครองแชมป์ 5 ปีซ้อน. (ข่าวประชาสัมพันธ์). วันที่เข้าถึงข้อมูล 30 พฤศจิกายน 2563 แหล่งที่มา <https://www.etda.or.th/th/NEWS/ETDA-Revealed-Thailand-Internet-User-Behavior-2019.aspx>

สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2562). การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม. วันที่เข้าถึงข้อมูล 30 พฤศจิกายน 2563 แหล่งที่มา <https://www.onep.go.th/การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม/>

อัศวิน เนตรโพธิ์แก้ว. (2557). นวัตกรรมสื่อสารสังคมกับประชาคมออคติ. วารสารนิเทศศาสตร์และนวัตกรรมการสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 1(1), 19-32.

ภาษาอังกฤษ

Arnstein, S.R. (1969). A Ladder Of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216-224. DOI no.: 10.1080/01944366908977225

Jones, L., & Wells, K. (2007). Strategies for academic and clinician engagement in community-participatory partnered research. *Jama*, 297(4), 407-410.

Mostert, E. (2003). The challenge of public participation. *Water Policy*, 5(2), 179-197.

Rogers, E. M. (1962). *The Diffusion of Innovations*, Glencoe IL: Free Press

Rowe Gene and Frewer, Lynn J. (2000). Public participation methods; a framework for evaluation. *Safe Journal*. 25, 3-29.

White, S. A., Nair, K. S., & Ascroft, J. (1994). *Participatory communication: Working for change and development*. New Delhi: Sage.

Siapera, E. (2018). *Understanding New Media* 2nd Edition. London: SAGE Publications.